

Nu verder met een verantwoordelijke maatschappij

mr. L. B. M. Wüst

Met de oproep tot een verantwoordelijke verzorgingsmaatschappij heeft het CDA een eerste aanloop tot nadere uitbouw van zijn Program van Uitgangspunten genomen. Een fundamentele stap, vol beloften voor een maatschappelijk omvormingsproces, maar nog abstract en nog lang niet in al zijn consequenties doordacht, laat staan in een samenhangende aanpak geconcretiseerd. Dat wordt de taak voor de komende jaren, waarin verdere theorievorming en praktijkvertaling hand in hand zullen moeten gaan, willen we onze geloofwaardigheid niet verliezen.

Als ik goed zie gaat het daarbij om twee niveaus. Het eerste is het eigenlijke politiek-maatschappelijke niveau, waar nieuwe orderingsvragen op de overheid afkomen: Wat komt er, van de ene kant, allemaal aan omvormingen kijken willen de overheid en de overheidsbureaucratie minder zelf de verzorging van allerlei maatschappelijke taken en voorzieningen ter hand nemen en meer – door ordening en voorwaardenschepping – de instanties worden, die de eigen verantwoordelijkheid en onderlinge solidariteit van personen en maatschappelijk groepsleven bevorderen? Waarbij dan vervolgens meteen een ander complex van vragen zich aandient, waarop het verkiezingsprogramma 'Uitzicht' de aandacht vestigt.

Terugtrekking van de verzorgingsstaatgedachte is op zichzelf niet genoeg voor de verzekering van een sterk, zelf verantwoor-

delijkheid dragend 'maatschappelijk middenveld'. In de maatschappij zelf zijn sterke machtsconcentraties, die primair individualistisch en 'anarchistisch' op strikt eigen economische belangenbehartiging zijn geschoeid. Die kunnen langs een andere kant dan de overmatige overheidsbemoeiing – als het ware van binnenuit – evenzeer een bedreiging vormen voor de ontplooiing van de eigen verantwoordelijkheid van het maatschappelijk groepsleven op bepaalde wezenlijke terreinen. Een 'terugtrekkende' overheid mag in dit opzicht geen machtsvacuüm laten ontstaan, laat staan creëren, maar moet steeds de twee keerzijden van deze ene medaille behartigen.

Op dit niveau ontwikkelt zich thans binnen het Wetenschappelijk Instituut en in dit blad een uiterst levendige en constructieve discussie, waarin de zwaartepunten en de contouren van een aanpak zichtbaar worden. Zonder volledigheid na te streven noem ik de reeks artikelen over de rol van de Staat en met name de slotbeschouwing van Hirsch Ballin (CDV 12/84) met zijn pleidooi voor een versterking van de politieke wil om te beslissen waar en in hoeverre er – met name in het licht van de grondrechten – een staatstaak ligt; ik noem voorts het artikel van Barendrecht over het mediabeleid (CDV 1/86), waarin naar aanleiding van 'Uitzicht' een inventarisatie en een (normatieve) analyse wordt gevraagd van dié maatschappelijke terreinen – in het bijzonder die waarbij

grondrechten in het geding zijn – waarop de zelfverantwoordelijkheid van personen en groepen bij uitstek op het spel staat en dan ook bij voorrang aandacht verdient. Vermaat (CDV 1/86) ziet de noodzaak van nieuwe economische instituties en doet voorstellen voor een uitwerking. Balkenende (CDV 3/86) gaat het debat aan met VVD en PvdA en situeert de eigen plaats, welke het economisch beleid van het CDA-programa in het politieke krachtenveld inneemt. Evenzoveel voorbeelden van creatieve bedrijvigheid, gemakkelijk met andere aan te vullen en die reeds in dit stadium verdienen bij de realisering van 'Uitzicht' in het komende regeringsprogramma ter harte te worden genomen door partij, fractie en bewindslieden.

Maar deze discussie verwijst uit zichzelf naar het tweede, diepere niveau, nl. van de geestelijke inspiratiebronnen van het CDA. Daarover moet de discussie evenzeer voortgaan, intern en extern. Met de begrippen 'Rentmeesterschap' en 'Solidariteit', waarop de gedachte van de verantwoordelijke maatschappij inhoudelijk het meest steunt, hebben wij in antwoord op het Evangelie twee herkenningstekenen willen oprichten, die in spanning staan met een breed verbreid en politiek overheersend modern levensbesef. Dat levensbesef is diepgaand getekend enerzijds door een bepaalde – beperkte! – vorm van rationaliteit, die eenzijdig gericht is op en alle heil verwacht van het kunnen heersen over de natuur en het kunnen 'maken' van de samenleving en waarmee mensen zichzelf autonoom doelen stellen 'etsi Deus non daretur'¹⁾ En zulks, bovendien, met een fundamenteel individualistische gerichtheid, ook al handelen mensen gezamenlijk. Wij mogen niet verwachten, dat wij met de 'normativiteit' die wij aan ons beeld van de mens, zijn zin en bestemming, ontlenen, gemakkelijk gehoor vinden, ook al is dat moderne levensbesef momenteel zelf niet vrij van crisisverschijnselen. Rentmeesterschap veronderstelt een vóórgegeven kijk op de mens, nl. als een persoon die in vrije verantwoordelijkheid een opdracht weet te moeten

vervullen, die hij ontvangen heeft en niet zelf maakt. Solidariteit veronderstelt een vóórgegeven wil om zichzelf niet als uitgangspunt te nemen bij het realiseren van verlangens en behoeften. Rentmeesterschap en solidariteit beide gaan van de grondgedachte en grondervaring uit, dat 'ons menselijk verlangen geen gegeven is, maar vraagt om te worden gevormd tot een verlangen dat bij ons mensen hoort' (Peperzak). Een verlangen, dat voortdurend van zijn schamelheid – zijn heerszucht, zijn behoefte aan onmiddellijk consumptisme, zijn ik-gerichtheid – moet worden willen gezuiverd, wil het verlangen edel en de wil werkelijk vrij zijn. Wat 'bij ons mensen hoort' halen wij niet uit onszelf, stellen wij niet zelf vast, leiden we ook niet af uit de functionele rationaliteit op zichzelf waarmee wij de deelgebieden van onze gesegmenteerde samenleving organiseren, maar vernemen wij door ons in geweten en geloof open te stellen voor het geheimnisvolle, maar duidelijk een appèl op ons doende Woord, dat ons in geweten en geloof wordt aangezegd.

Maar juist die openheid voor het transcendente woord is moeilijk bespreekbaar. In het politieke bedrijf lijkt er, in een verkeerd begrip van de levensbeschouwelijke neutraliteit van de overheid, zelfs een volstrekt taboe op te rusten. Ook in eigen kring lijken we de discussie over wat dat 'vóórgegevene' voor ons vrijheidsbegrip en voor onze politieke standpuntbepalingen meebrengt, opnieuw te moeten gaan voeren. Want echte, volmenselijke zelfverantwoordelijkheid kan het niet stellen zonder behartiging van de transcendente dimensie van de mens. Onze 'beginselen' en 'uitgangspunten' staan, als het goed is, niet als grenzen of meetlatten rond de onderdelen van onze politieke beleidsvoornemens, maar moeten juist daarin de ruimte en de nieuwe vormen scheppen voor de verantwoordelijkheid van mensen voor de beleving van hun eigen en gemeenschappelijke bestemming en zingeving.

1) 'Alsof God niet bestond' (red.)